

ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ КУРСІВ ТА З'ЇЗДІВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІТЧИЗНЯНОГО ВЧИТЕЛЬСТВА (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

іноземних мов. Однак дослідники приділяють увагу впровадженню інформаційних технологій у систему реалізації мовних стратегій передусім у технічних закладах освіти. Водночас спостерігається недостатній рівень інформаційної культури майбутніх учителів іноземної мови, а фактично – й усіх випускників педагогічних університетів. Адже інформаційна культура – це насамперед уміння цілеспрямовано працювати з інформацією і використовувати для її отримання, обробки і передачі новітні інформаційні технології, сучасні технічні засоби і методи. Відтак від рівня інформаційної культури особистості значною мірою залежить встановлення інтенсивних крос-культурних професійних педагогічних контактів у сучасному освітньому просторі.

1. Андрущенко В. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 5 – 9.

2. Болонський процес: головні принципи входження в європейський простір вищої

освіти / В.С. Журавський, М.З. Згуровський. – Київ: "Політехніка". 2003. – 422 с.

3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. видання д-р пед наук, проф. С.Ю.Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.

4. Підвищення ефективності вищої освіти і науки як дієвого чинника розвитку та інтеграції в європейське співтовариство: Рішення колегії МОН України // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2004. – № 7. – С. 3 – 15.

5. Скубашевська Т. Мовні стратегії в контексті впровадження новітніх інформаційних технологій // Вища освіта України. – 2004. – № 4. – С. 82 – 88.

6. Струнин В.И. К формированию комплексной программы развития информационных образовательных технологий в вузе / В. И. Струнин, С.Л. Тимкин // Университетское управление: практика и анализ. – 2001. – №4(19). – С. 38 – 45.

Ольга Сипченко, аспірант

*Слов'янського державного педагогічного університету
Донецька обл.*

ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ КУРСІВ ТА З'ЇЗДІВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІТЧИЗНЯНОГО ВЧИТЕЛЬСТВА (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

У статті здійснено спробу проаналізувати передумови створення та роботу педагогічних курсів і з'їздів у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття. Визначено їхню провідну роль у професійно-педагогічній підготовці вітчизняного вчительства в досліджуваній період.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Від рівня професійно-педагогічної підготовки вчителя значною мірою залежить рівень і якість національної освіти. Національна доктрина розвитку освіти вимагає від педагогічної науки пошуку варіативних систем і моделей професійної підготовки майбутніх учителів. Це своєю чергою змушує нас звернутися до історичного досвіду організації педагогічної підготовки в Україні у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор.

Історію становлення народної освіти, сутність освітніх процесів України другої половини ХІХ – початку ХХ ст. розкрито в дослідженнях сучасних науковців: О. Любара, Б. Ступарика, О. Сухомлинської та ін. У сучасній педагогічній теорії проблемою професійно-педагогічної підготовки вчителів на педагогічних курсах займалися О. Іванов, Л. Сігаєва, Н. Філіпова, П. Худомінський та ін. Роботу педагогічних курсів і з'їздів в контексті різних освітянських проблем досліджували В. Борисенко, Р. Гавриш, А. Гуз, Л. Дровозюк, С. Золотухіна,

ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ КУРСІВ ТА З'ЇЗДІВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІТЧИЗНЯНОГО ВЧИТЕЛЬСТВА (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Л. Корж, Т. Кравченко, В. Курченко, О. Мармазова, О. Попова, Л. Рябовол, І. Сучков та ін.

Мета статті полягає у визначенні ролі педагогічних курсів і з'їздів у професійно-педагогічній підготовці вчителів другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Упродовж другої половини ХІХ – початку ХХ століття склалась розгалужена **система підготовки та підвищення кваліфікації вчителів**: спеціальні навчальні заклади (другокласні вчительські школи, церковно-вчительські школи, земські жіночі вчительські школи, жіночі єпархіальні училища, вчительські семінарії), педагогічні класи, учительські інститути, університети, педагогічні курси, різноманітні форми підвищення кваліфікації вчителів (педагогічні з'їзди, музеї тощо).

На початку 60-х років ХІХ ст. однією з допоміжних ланок у професійно-педагогічній підготовці вчителів були **педагогічні курси**, що створювалися на базі вчительських семінарій, які готували значну кількість учителів. Організаторами таких курсів найчастіше виступали вчительські громади, відомі педагоги (М. Бунаков, В. Вахтеров, В. Водовозов, М. Демков, М. Корф, С.Миропольський, Д. Тихомиров), а також ради училищ.

Щоб задовольнити потребу в учительських кадрах, у березні 1860 р. було видано “Положення про окружні педагогічні курси”. Відповідно до нього, при всіх університетах почали відкриватися учительські курси, що мали дворічний термін навчання та готували вчителів за п'ятьма предметними профілями. Починаючи з 1869 року, підготовка на вчительських курсах проходила тільки з дозволу Міністерства народної освіти та під контролем його офіційних представників [7].

Кожний слухач курсів (він називався кандидатом) був зобов'язаний засвоїти затверджену програму з педагогіки та дидактики, підготувати два твори наукового та педагогічного змісту, написати та захистити “дисертацію” і прочитати одну пробну лекцію [5].

У 60 – 70-х роках педагогічні курси розглядалися як форма підвищення кваліфікації вчителів, з метою їхнього теоретичного та практичного ознайомлення з кращими методами елементарної освіти. До курсів залучали вчителів, яких викликали відповідно до списків, затверджених училищними радами. Число курсантів не перевищувало 20 осіб на одного керівника [2].

Характеризуючи роботу Міністерства народної освіти щодо організації педагогічної підготовки вчителя, слід зазначити, що на курсах у навчальних округах навчалися випускники інших навчальних закладів, або особи, які не мали вищої освіти [10].

Питання про організацію курсів для вчителів було порушено земствами в кінці 60 – 70-х років. Слід зазначити, що одні земства сприймали курси як еквівалент постійних учительських шкіл, інші – надавали їм самостійного значення, ще інші вважали курси лише тимчасовою справою [1].

У 1875 році міністром народної освіти були затверджені нові правила тимчасових педагогічних курсів для вчителів і вчительок народних училищ [9], що дозволили починаючи з 1900 р. відкривати однорічні вчительські курси які мали практичну спрямованість. Міністерство ретельно стежило за дотриманням параграфових правил про курси, за числом слухачів та якістю їхньої організації [4].

Упродовж 1900 – 1913 років були відкриті трирічні педагогічні курси, які в подальшому були перетворені на вищі жіночі курси (м. Одеса, 1903 р.), самостійні педагогічні земські курси в Новгородській, Орловській, Уфимській, Воронежській, Харківській, Полтавській губерніях (1910 р.) [1].

На цих курсах читалися лекції з психології, педагогіки, історії педагогіки, проводилися зразкові (показові) уроки, обговорювалися доповіді й реферати досвідчених учителів.

На базі Харківського, Одеського університетів, а в 1910 – 1913 рр. при Київському університеті були відкриті курси з підготовки викладачів середньої школи. На курси приймали студентів університету й кандидатів на вчительське звання, викладачів середніх навчальних закладів. Особи, які мали вищу освіту й прагнули здобути педагогічну підготовку, мали можливість вступити на одне з відділень: російської мови, математики, історії, географії, природознавства й давніх мов.

Програма цих курсів передбачала вивчення загальноосвітніх предметів, педагогіки, дидактики, гігієни, методики початкового навчання, співів, музики, а також ознайомлення з підручниками та навчальними посібниками, що найбільше використовувалися в народних школах. Педагогічна практика проводилася на базі початкових училищ.

Недостатня кількість учителів, низький рівень їхньої професійної підготовки стали предметом обговорення педагогів упродовж досліджуваного періоду. Учительські курси, що виникли в період

ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ КУРСІВ ТА З'ЇЗДІВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІТЧИЗНЯНОГО ВЧИТЕЛЬСТВА (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

1905 – 1917 рр., стали найважливішим засобом спілкування вчителів, сприяли розповсюдженню передової педагогічної теорії та кращого досвіду роботи. На них активно обговорювалися та розв'язувалися питання професійної підготовки і збільшення кількості вчителів.

У другій половині ХІХ – на початку ХХ століття важливим шляхом професійного вдосконалення вчителів були **педагогічні з'їзди та з'їзди народної освіти**. Початок скликання вчительських з'їздів припадає на 60-і роки ХІХ століття. Ініціаторами проведення педагогічних з'їздів виступали опікуни навчальних округів, наукові товариства при університетах. Значна роль в організації та проведенні з'їздів належала земствам. Для керівництва з'їздами вони запрошували видатних педагогів того часу М. Бунакова, В. Вахтерова, В. Водовозова, Д. Тихомирова, І. Ульянова та інших діячів, що користувалися великою повагою серед народного вчительства. Особлива роль в організації з'їздів належала суспільно-педагогічним організаціям. Перший з'їзд вихователів відбувся в Київському окрузі (1860). З'їзди вчителів російської мови та словесності скликалися в Московському й Казанському (1866), Харківському (1867), Кавказькому (1904) навчальних округах. У 1868 році з'їзди народних вчителів також відбулися в Новгороді, Одесі. Корисним для професійного вдосконалення вчителів були з'їзди з різних галузей народної освіти та педагогіки [2].

На думку Л. Толстого, вчительські з'їзди та зустрічі вчителів шкіл з кращими педагогами були однією з головних умов успішного ходу справи в галузі освіти [6].

Велике значення для підвищення рівня психолого-педагогічної освіти вихователів мали Всеросійські з'їзди з експериментальної педагогіки та педагогічної психології, що відбулися в 1906 – 1916 рр.

У революційний період та наступні роки вчителі брали участь у з'їздах професійних об'єднань. Проблеми розробки професійних і соціальних завдань, питання реорганізації народної освіти на демократичних засадах розв'язувалися на з'їздах Всеросійського союзу вчителів та діячів з народної освіти (1905 – 1907), Всеросійського союзу вчителів та діячів середньої школи (1906 – 1907), на з'їзді Федерації національних і територіальних союзів учителів та інших діячів народної освіти (1907).

На початку ХХ століття були проведені з'їзди з педагогічної психології (1906, 1909), експериментальної педагогіки (1910, 1913, 1916), що знайомили педагогічну громадськість з новими

досягненнями в галузі педагогіки та психології, розглядали широке коло питань, що стосувались організації освіти, школознавства, методики навчання та виховання.

У 1875 та 1881 Міністерство народної освіти спеціальними циркулярами висунуло досить жорсткі умови щодо організації вчительських з'їздів. Їхні порядок і програма повинні були неодмінно затверджуватися царськими урядовцями-спостерігачами; на з'їздах заборонявся розгляд усіх питань, що виходили за межі шкільної справи; був ретельний і суворий відбір делегатів з'їзду [6]. Однак це не завадило у 1898 – 1901 рр. зібрати з'їзди вчителів у Київському та Одеському навчальних округах, вони мали на меті розкрити поняття про методи викладання та їх застосування у навчальному процесі школи, обмін передовими педагогічними ідеями. Організація і проведення з'їздів, участь у них учителів і педагогічної громадськості позитивно впливало на навчальну й наукову діяльність. Спілкування вчителів між собою, обмін педагогічним досвідом, знайомство з методами та прийомами викладання, шляхами зміцнення шкільної дисципліни, організацію різноманітних виховних заходів, певним чином впливали на підвищення рівня їхньої професійної майстерності [9].

У 1917 році відбулися два Всеукраїнські вчительські з'їзди у Києві. Саме на них були закладені міцні підвалини стосунків села з містом, провінції з центром. Також обговорювалися питання оновлення не тільки викладання рідної мови, програмного забезпечення, а й цілого шкільного укладу, його духу. З'їзди дали добре обґрунтовану теорію, добре розроблену схему педагогічної освіти [3].

На з'їздах розглядалися різні проблеми освіти, обговорювався зарубіжний досвід, подавалась нова інформація про досягнення в галузі освіти й науки в державі та за її межами. До роботи з'їздів залучалися провідні вчені, викладачі країни та зарубіжжя. Значне місце на з'їздах у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. займали питання реформування загального устрою школи: визначення його мети, завдань, бажаного типу, способів здійснення зв'язку з життям, суспільством. Цінність педагогічних з'їздів полягала в наданні вчителям можливості широкого обміну досвідом, його осмислення та узагальнення. Резолюції з'їздів запроваджували методичні знахідки та поради педагогів, інструктивні рекомендації тощо.

Практично на всіх з'їздах у період, що нами вивчається, порушувалися питання про становище

**ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ КУРСІВ ТА З'ЇЗДІВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНО-
ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІТЧИЗНЯНОГО ВЧИТЕЛЬСТВА
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)**

вчителя та рівень його професійної підготовки. У доповідях аналізувався рівень базової педагогічної підготовки, її відповідність запитам школи й суспільства, різні форми організації підготовки вчительських кадрів, навчально-виховної роботи, висвітлювався досвід кращих закладів освіти. З'їзди розробляли заходи і рекомендації щодо педагогічної підготовки, підвищення кваліфікації вчителів.

З метою професійного вдосконалення вчителя на з'їздах організувалися виставки приладів, книг, навчальних посібників та колекцій, екскурсій, огляди, інші культурні заходи. Вони знайомили викладачів з останніми досягненнями науки й техніки, їхнім практичним використанням у житті та шкільному навчанні, ілюстрували теоретичні повідомлення, висвітлювали окремі питання. Участь в екскурсіях, огляд виставок давали вчителю великий обсяг інформації, узагальнювали його наукові, загальнопедагогічні, методичні знання, підвищували загальнокультурний рівень. На виставках учитель мав можливість ознайомитись із науковою, науково-популярною, навчальною літературою, з книгами із загальної педагогіки, дидактики, методики, з періодичними виданнями, бібліографією. Відвідування університетських лабораторій вводили слухачів у коло проблем досліджуваних університетськими вченими.

Висновки. Аналіз сучасної, історико-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що організовані у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття педагогічні курси та з'їзди виступали своєрідними закладами педагогічної освіти. Разом з підготовкою майбутніх учителів до педагогічної діяльності вони займалися питанням підвищення рівня кваліфікації вчителів. Педагогічні та інші з'їзди, що проводились у досліджуваній період, стали одним із ефективних шляхів професійного росту вчителя, сприяли виявленню, вивченню та розповсюдженню

педагогічного досвіду, спонукали до нових наукових пошуків у галузі педагогічної та загальної освіти.

1. Акимов В. В. *Земская работа по подготовке народных учителей* // Журнал Министерства Народного Просвещения – 1915. – № 4. – С. 145 – 184; № 5. – С. 1 – 26; № 6. – С. 129 – 168.

2. Вежлев А. М. *Учительские съезды и курсы в России (вторая половина XIX века)* // Советская педагогика. – 1958. – № 7. – С. 79 – 88.

3. Дор – ич Ол. *Кілька слів про вчительські з'їзди* // Вільна українська школа. – 1917. – № 1. – С. 30 – 31.

4. Звягинцев Е. *Учительские курсы, педагогические и общеобразовательные* // Вестник воспитания. – 1902. – № 4. – С. 112 – 135.

5. *Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР (конец XIX – начало XX века)* / Под ред. Э. Д. Днепров, С. Ф. Егорова, Ф. Г. Паначина, Б. К. Тебиева. – М.: Педагогика, 1991. – 448 с.

6. Паначин Ф. Г. *Педагогическое образование в России: (Историко-педагогические очерки)*. – М.: Педагогика, 1979. – 216 с.

7. *Педагогическая энциклопедия*. / Изд. "Советская энциклопедия". – М., 1968. – Т. 4. – 911 с.

8. *Съезд по педагогической психологии* // Вестник воспитания. – 1909. – № 8. – С. 129 – 136.

9. Фальборк Г., Чарнолуцкий В. *Учительские общества, кассы, курсы, съезды*. – СПб., – 1901. – 50 с.

10. Шимбирев П. Н. *Педагогическая подготовка учителя средней школы в дореволюционной России* // Советская педагогика. – 1946. – № 12. – С. 49 – 61.

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Україні милій,
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.

When I am dead, then bury me
In my beloved Ukraine,
My tomb upon a grave mound high
Amid the spreading plain,
So that the fields, the boundless steppes,
The Dnieper's plunging shore
My eyes could see, my ears could hear
The mighty river roar.

Taras Shevchenko